

POLITIEK VAN HOOP

Factsheet

“Ik denk dat er een onvervreembare trek is die alle mensen delen: hoop. Die verdwijnt nooit, dat is werkelijk ongelooflijk. Daarom denk ik dat het verkeerd is om de wereld in te delen in optimisten en pessimisten. Optimisten denken dat dit de best mogelijke wereld is. Pessimisten zeggen dat optimisten daarin misschien wel gelijk hebben. Zo horen ze tot dezelfde soort. Maar er is een derde mogelijkheid - de hoopvolle. Mensen die denken dat een andere wereld mogelijk is. We zijn hopeloos hopen.”

– Zygmunt Bauman (Rootselaar (2014))

Introductie

In gesprek met zijn dochter over klimaatverandering begint Zygmunt Bauman over een perspectief van hoop. Deze opmerking vraagt verdere aandacht. Volgens Eagleton (2019) is hoop een verwaarloosde notie in een tijd dat velen het gevoel hebben dat hun toekomst op het spel staat. Gebrek aan aandacht voor hoop zien we niet alleen in het publieke domein. Zo stelt Moltmann dat hoop binnen de theologie lang een verwaarloosd begrip is geweest (2015, 177). Halík sluit hierop aan met zijn pleidooi om de verloren sleutel van hoop te gaan zoeken (2019, 11).

In de Nederlandse context zien we dat diverse maatschappelijke vragen tegen de grenzen van huidig beleid oplopen. Met name waar het gaat om duurzaamheid, denk aan discussies over klimaatverandering, stikstof of landbouw. Het debat verhardt, tegenstellingen worden uitvergroot en dat terwijl het juist de vraagstukken zijn waarbij het belangrijk is dat oplossingen breed gedragen worden. Het zijn deze maatschappelijke onderwerpen die vragen om een taal die handelingsperspectief biedt en mogelijkheden creëert voor dialoog en samenwerking. Een taal die gaat over hoop, compassie en vertrouwen.

Tijdens de Ronde Tafel Conferentie op donderdag 27 januari 2022 verkennen we met elkaar wat een politiek van hoop kan betekenen in het debat rondom duurzaamheidsvraagstukken. We willen duidelijk maken dat in deze discussies het belang van de hoop vaak wordt vergeten. Deze factsheet verkent hoe een andere taal en aanpak, gethematiseerd in verschillende religieuze tradities, perspectief kan bieden.

Religieuze leiders reageren op klimaatverandering

Afgelopen september kwamen paus Franciscus (Rooms-katholieke kerk), patriarch Bartholomeus (Orthodoxe kerk) en aartsbisschop Welby (Anglicaanse kerk) met een gezamenlijke oproep om het klimaat en de toekomst van deze wereld te redden. Met zijn drieën vertegenwoordigen ze ruim 1,5 miljard christenen wereldwijd.

“We hebben gretig meer van de hulpbronnen van de aarde verbruikt dan de planeet kan verdragen. De armsten ondervinden daar de grootste problemen van; zij moeten vluchten vanwege zeespiegelstijgingen, lijden honger door droogte of worden uitgebuit door naar winstmaximalisatie strevende bedrijven.”

In opvolging hiervan riepen zij tijdens een interreligieuze bijeenkomst op 4 oktober samen met andere religieuze leiders gelovigen op om actief deel te nemen aan het publieke debat over duurzaamheid.

“We roepen iedereen op, ongeacht hun geloof of wereldbeeld, om te luisteren naar de roep van de aarde en van mensen die arm zijn, om hun gedrag te onderzoeken en om zinvolle offers te brengen ter wille van de aarde die God ons heeft gegeven.”

Het was de eerste keer dat deze religieuze leiders met een dergelijke

gezamenlijke verklaring kwamen. De aanleiding voor deze oproep was de klimaatop in Glasgow en bevatte een duidelijke boodschap richting wereldleiders die daar samen kwamen. Maar de oplossing voor het probleem ligt volgens de drie kerkleiders niet alleen in handen van politici. Iedereen kan en moet - waar mogelijk - een bijdrage leveren.

Tijdens de interreligieuze bijeenkomst 'Faith and Science: Towards COP26' op 4 oktober in het Vaticaan kwamen de religieuze leiders vervolgens met een gezamenlijke verklaring waarin ze oproepen om samen een ander maatschappelijk en economische perspectief vorm te geven, gedragen door hoop, moed, solidariteit en goede wil. De religieuze leiders richtten zich niet alleen op overheid en internationale organisatie. Ze benadrukken vooral ook de rol daarin die geloofsgemeenschappen kunnen spelen in deze educatieve en culturele transformatie.

Laudato Si

De gezamenlijke verklaring bouwt voort op het eerdere pleidooi van paus Franciscus over klimaatverandering, in zijn encycliek *Laudato si'*. Deze encycliek, die begint met het pionierswerk van patriarch Bartholomeus, tekent een nieuwe denkrichting binnen het Katholiek sociaal denken, ook door stemmen vanuit de bredere kerk in te brengen.

Laudato si' doet veel meer dan het belang van duurzaamheid benadrukken. *Laudato si'* is hoopvol. In de duurzaamheidsdiscussie worden vaak doemscenario's geschetst: een absolute noodsituatie, met weinig tijd om daar iets aan te doen. Wat er gebeuren moet is zo complex en veelomvattend, dat het vrijwel onvoorstelbaar is dat dit zal lukken; de ondergang is onvermijdelijk. Als de sleutel voor het oplossen van de problemen bij de mensen ligt omdat zij nu de beslissende factor in de evolutie zijn, dan kun je in de huidige geopolitieke situatie onmogelijk optimistisch zijn.

Het beeld van de schepping dat in *Laudato si'* wordt geschetst is breder en ziet op ontelbare plaatsen schepsels bezig dreigend onheil af te wentelen. Schimmels en bomen, planten en dieren passen zich op hun manier aan nieuwe omstandigheden en herstellen wat beschadigd is. Zij bieden voortdurend mogelijkheden te ondersteunen en te bevorderen wat al bezig is. Vooral door samen te werken door partijen die daar al mee bezig zijn en zich inzetten om nieuwe verhoudingen te creëren die nieuwe mogelijkheden scheppen. We kunnen de ecologische schade die inmiddels is aangericht niet ongedaan maken en misschien lukt het ons ook niet het menselijk leven op aarde CO₂-neutraal te maken. Maar duurzaamheid is geen zaak van alles of niets. In de schepping leeft altijd de hoop dat het beter wordt en wordt daarop geanticipeerd.

Zo schrijft paus Franciscus in de encycliek *Laudato si'*: "Het doel is niet informatie te verzamelen of onze nieuwsgierigheid te verzadigen, maar ons smartelijk bewust te worden van hetgeen er met de wereld gebeurt, de moed te hebben om het in persoonlijk lijden te veranderen en zo te erkennen wat de bijdrage is die ieder kan leveren (no. 19)."

Het brengt dus hoop wanneer we geloven dat ons bestaan zin heeft en dat we, door ons in te zetten voor de ander, het leven zinvol kunnen maken. Het geloof dat we het hoofd kunnen bieden aan verlies en teleurstellingen en dat er zich steeds momenten aandienen dat we opnieuw mogen beginnen.

Jonathan Sacks

Een aanvullend perspectief van hoop komt van Engelse oud-opperrabbijn Jonathan Sacks. Sacks stelt dat het voor werkelijk hoopvol handelen nodig is jezelf, de anderen en de wereld anders te gaan zien. Vanuit zijn interpretatie van het Exodus verhaal stelt Sacks dat hoop ons kan ontglippen, maar dat we hoop ook kunnen beschermen en stimuleren. Sacks omschrijft hoop als een reis waarin gaandeweg met elkaar nieuw perspectief gecreëerd kan worden. Om tijdens de reis hoop niet kwijt te raken of te laten overwoekeren

door angst, vermoeidheid, niet-meer weten, onverschilligheid en naïef optimisme is volgens Sacks het instituut van een publieke Sabbat cruciaal. Deze Sabbat is een soort werkplaats waarin mensen, dikwijls met tegenstrijdige belangen in het heden, stap voor stap samen bouwen aan een perspectief voor het hier en nu; door naar elkaar te luisteren en nieuwe verbindingen vorm te geven. Dit biedt kansen voor praktische handelingen; geen vergezichten, maar in het hier en nu plek maken om naar elkaar te luisteren, te bouwen aan vertrouwen, en zo nieuwe verbindingen vorm te geven, ook buiten de eigen bubbel.

Politiek van hoop

Tijdens de Ronde Tafel Conferentie verkennen we met elkaar of en hoe deze perspectieven van hoop ons een stap verder kunnen brengen in het gesprek over duurzaamheid. Hoop is echter lege hoop als het niet concreet wordt. Daarom zijn er in tijdens de tafel deelsessies op hoop in de landbouw, kerk, stedelijke ontwikkeling en onderwijs. Gezamenlijk willen we ontdekken wat het is om op een hoopvolle zaak aan duurzaamheid te werken. Dat er een politiek van hoop nodig is om de huidige impasses te doorbreken, waarbij zowel de urgentie van de klimaatcrisis als de mogelijkheden die nodig zijn daar iets aan te doen centraal staan. Een politiek van hoop dient zo als een taal die handelingsperspectief biedt voor dialoog en samenwerking.

Bronnen

- Borgman, E. (2017). Leven van wat komt. Een katholiek uitzicht op de samenleving. Utrecht: Meinema.
- Brink, J.A. (2021, 9 september). Unieke gezamenlijke verklaring: paus Franciscus, patriarch Bartholomeüs I en aartsbisschop Justin Welby roepen wereldleiders en gelovigen op om de aarde te redden. Friesch Dagblad. Beschikbaar via <https://frieschdagblad.nl/geloven/Unieke-gezamenlijke-verklaring-paus-Franciscus-patriarch-Bartholome%C3%BCs-I-en-aartsbisschop-Justin-Welby-roepen-wereldleiders-en-gelovigen-op-om-de-aarde-te-redden-27032733.html>
- Eagleton, T. (2019). Hope without optimism. Yale University Press.
- Halík, T. (2019). Niet zonder hoop. Religieuze crisis als kans. Utrecht: KokBoekencentrum Uitgevers.
- Hasselaar, J.J. (2020) 'Hope in the context of climate change: Jonathan Sacks' Interpretation of the Exodus and radical uncertainty', In International Journal of Public Theology, 14, pp. 224–240.
- Moltmann, J. (1993). God in Creation: A New Theology of Creation and the Spirit of God. Minneapolis: Fortress Press.
- Paus Franciscus (2015). Laudato Si': On Care for our Common Home. Londen: Catholic Truth Society.
- Rootselaar, F. van. (2014, 15 februari). De mens kan niet wereldwijd denken. Trouw. Beschikbaar via <https://www.trouw.nl/nieuws/de-mens-kan-niet-wereldwijd-denken~b1d47b61/>